

Т. О. Антропова

МЕДСЕСТРИНСТВО В СІМЕЙНІЙ МЕДИЦИНІ

*Четверте видання,
виправлене*

Затверджено
Міністерством охорони здоров'я України
як підручник для студентів
вищих медичних навчальних закладів
I–III рівнів акредитації

Київ
BCB «Медицина»
2015

УДК 614.258
ББК 51.1 (4 Укр) 2я73
A64

У підручнику розглянуто питання організації первинної медико-санітарної допомоги, етико-правові проблеми в роботі сімейної медсестри. Подано облікову і звітну документацію на дільниці сімейної медицини.

Проаналізовано роль сімейної медсестри у формуванні здорового способу життя пацієнтів, профілактиці захворювань у дітей. Описано сучасні аспекти догляду за пацієнтами з ВІЛ і хворими на СНІД, організацію допомоги безнадійним пацієнтам.

За кредитно-модульною системою наведено тести, ситуаційні задачі для самоконтролю і відповіді до них.

Для студентів вищих медичних навчальних закладів I—III рівнів акредитації.

Рецензенти: *I.Л. Кляритська*, д-р мед. наук, зав. кафедри терапії і сімейної медицини ФПО Кримського державного медичного університету ім. С.І. Георгієвського; *O.І. Колісніченко*, заслужений лікар України, терапевт вищої категорії, головний позаштатний спеціаліст МОЗ АРК з амбулаторно-клінічної допомоги і сімейної медицини

ISBN 978-617-505-381-2

© Т.О. Антропова, 2008, 2015
© ВСВ «Медицина», 2015

ЗМІСТ

Поняття про сімейну медицину.....	12
Становлення і розвиток сімейної медицини у світі	13
Організація первинної медико-санітарної допомоги у Великобританії	14
Організація первинної медико-санітарної допомоги в Канаді	15
Організація первинної медико-санітарної допомоги у країнах Центральної і Східної Європи	16
Організація первинної медико-санітарної допомоги в Україні	18
Етико-правові проблеми в роботі сімейної медсестри.....	19
Історія. Регламентувальні документи	19
Проблеми релігії і сімейна медсестра	21
Сімейна медсестра і ставлення до смерті.....	23
Професійна таємниця	25
Сімейна медсестра і професійні помилки.	
Відповідальність медсестри. Ятрогенії	26
Професійна деформація медсестри	27
Тести	28
Еталони відповідей на тести	29
Ситуаційні задачі.....	29
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	30

Зміст

Організація роботи сімейної медсестри	31
Спеціальність «Медсестра загальної практики — сімейної медицини»	32
Положення про денний стаціонар.....	33
Положення про стаціонар у дома.....	34
Матеріально-технічне оснащення на дільниці сімейної медицини	34
Тести	38
Еталони відповідей на тести	38
Ситуаційна задача.....	39
Еталон відповіді на ситуаційну задачу	39
 Облікова і звітна документація на дільниці сімейної медицини	 40
Перелік облікової медичної документації закладу загальної практики — сімейної медицини	40
Перелік необов'язкової для ведення в закладі ЗПСМ облікової медичної документації	42
Основні показники роботи дільниці сімейної медицини.....	47
Тести	49
Еталони відповідей на тести	49
Ситуаційні задачі.....	50
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	50
 Родина і здоров'я. Робота медсестри з родинами як одна з характерних ознак сімейної медицини	 51
Функції родини	51
Конфліктологія родинного життя.....	53
Розлучення	54
Правила спілкування в родині	54
Вплив родини на здоров'я її членів і процес одужання.....	55
Родина і алкогольізм.....	57
Родина і наркоманія.....	59
Домашнє насильство	60
Тести	61
Еталони відповідей на тести	62

Зміст

Роль сімейної медсестри в розв'язанні проблем суспільного здоров'я. Санітарно-просвітня робота.....	63
Санологія і валеологія	64
Індивідуальне і суспільне здоров'я	65
Чинники ризику і здоров'я.....	66
Санітарно-просвітня робота на дільниці сімейної медицини.....	70
Медицина і засоби масової інформації.....	72
Тести	73
Еталони відповідей на тести	74
Ситуаційні задачі.....	74
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	75
 Участь сімейної медсестри у формуванні здорового способу життя	76
Рух і здоров'я	76
Загартовування організму	79
Роль сімейної медсестри в організації раціонального і лікувального харчування	91
Біологічно активні добавки (БАД) до їжі	104
Тести	107
Еталони відповідей на тести	109
Ситуаційні задачі.....	109
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	110
 Профілактична робота на дільниці сімейної медицини	111
Роль сімейної медсестри у проведенні профілактичних оглядів з метою виявлення онкопатології	119
Роль сімейної медсестри у проведенні первинної і вторинної профілактики туберкульозу	123
Робота сімейної медсестри в туберкульозному осередку	124
Диспансеризація.....	128
Тести.....	131
Еталони відповідей на тести	133
Ситуаційні задачі.....	133
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	133

Зміст

Роль сімейної медсестри в охороні дитинства	134
Роль сімейної медсестри у профілактиці інфекційних захворювань у дітей	134
Роль сімейної медсестри у профілактиці гіпотрофії в дітей раннього віку	151
Роль сімейної медсестри у профілактиці рахіту в дітей	162
Тести.....	167
Еталони відповідей на тести	169
Ситуаційні задачі.....	169
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	170
 Робота сімейної медсестри з пацієнтами, які мають психосоматичні розлади	171
Психосоматичні захворювання	171
Неврозоподібні реакції особистості на хворобу	173
«Приховані» неврози.....	174
Лікування психосоматичних розладів.....	175
Дії сімейної медсестри з профілактики психосоматичних розладів	178
Приклади психологічних проблем у соматичних хворих ...	181
Тести	182
Еталони відповідей на тести	183
Ситуаційні задачі.....	183
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	183
 Сучасні аспекти догляду за пацієнтами, які страждають на ВІЛ/СНІД	184
Епідеміологія ВІЛ-інфекції. Клініка.....	184
Дії сімейної медсестри в родині, в якій проживають ВІЛ-інфіковані	186
Тести.....	190
Еталони відповідей на тести	190
Ситуаційні задачі.....	191
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	191

Зміст

Роль сімейної медсестри в організації допомоги	
безнадійним пацієнтам.....	192
Емоційні стадії горя	192
Роль сімейної медсестри в паліативному лікуванні	193
Роль хосписів у обслуговуванні безнадійних хворих	197
Сестринська допомога близьким безнадійного хворого і тим, які перенесли втрату близької людини.....	198
Тести	198
Еталони відповідей на тести	199
Ситуаційні задачі.....	200
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	200
Репродуктивне здоров'я і планування сім'ї.....	201
Стан репродуктивного здоров'я населення України	201
Планування родини	202
Безплідна родина	211
Тести	212
Еталони відповідей на тести	214
Ситуаційні задачі.....	214
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	215
Особливості роботи сімейної медсестри	
з пацієнтами похилого і старечого віку	216
Вікові зміни органів і систем в осіб похилого віку	217
Умови активного довголіття	219
Особливості організації геріартричної допомоги на дільниці сімейної медицини	220
Тести	221
Еталони відповідей на тести	222
Ситуаційні задачі.....	222
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	223
Біль у горлі. Кашель. Лихоманка. Кровохаркання	224
Біль у горлі	224
Кашель.....	228
Захворювання верхніх дихальних шляхів	230

Зміст

Лихоманка.....	260
Кровохаркання.....	278
Тести	282
Еталони відповідей на тести	284
Ситуаційні задачі.....	284
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	285
 Больовий синдром у лівій половині грудної клітки	286
Причини болювого синдрому	286
Ішемічна хвороба серця (ІХС)	290
Роль сімейної медсестри у профілактиці ІХС.....	296
Тести	301
Еталони відповідей на тести	303
Ситуаційні задачі.....	303
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	303
 Гіпертензивний сидром	305
Роль сімейної медсестри у профілактиці гіпертонічної хвороби	313
Тести	314
Еталони відповідей на тести	316
Ситуаційні задачі.....	316
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	317
 Синдром порушення серцевого ритму	318
Тести	328
Еталони відповідей на тести	330
Ситуаційні задачі.....	330
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	331
 Синдроми недостатності кровообігу.....	332
Синдром гострої судинної недостатності	332
Синдром гострої серцевої недостатності.....	334
Синдром хронічної недостатності кровообігу.....	337
Роль сімейної медсестри в лікуванні і профілактиці ХНК ..	338
Тести	341

Зміст

Еталони відповідей на тести	343
Ситуаційні задачі.....	343
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	344
Біль у животі.....	345
Етіологія болю в животі	345
Синдром гострого живота	347
Гострий апендицит.....	348
Синдром непрохідності кишок	353
Гострий холецистит.....	353
Гострий панкреатит	353
Роль сімейної медсестри у профілактиці жовчнокам'яної хвороби (ЖКХ)	354
Роль сімейної медсестри у профілактиці хронічного панкреатиту	356
Роль сімейної медсестри у профілактиці хронічного гастриту	358
Роль сімейної медсестри у профілактиці виразкової хвороби	360
Тести	380
Еталони відповідей на тести	382
Ситуаційні задачі.....	382
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	383
Синдром шлунково-кишкових кровотеч	384
Роль сімейної медсестри у профілактиці шлунково-кишкових кровотеч.....	388
Тести	390
Еталони відповідей на тести	392
Ситуаційні задачі.....	392
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	393
Синдром зоба, гіпер- і гіпотиреозу	394
Синдром зоба.....	394
Синдром гіпертиреозу.....	402
Синдром гіпотиреозу	412

Зміст

Тести	414
Еталони відповідей на тести	415
Ситуаційні задачі.....	416
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	416
Синдром гіпер- і гіпоглікемії	417
Синдром гіперглікемії	417
Синдром гіпоглікемії.....	419
Цукровий діабет і дитина	436
Спадковість цукрового діабету	439
Жінка і діабет.....	439
Фізичні навантаження і заняття спортом при ЦД	442
Тести	447
Еталони відповідей на тести	449
Ситуаційні задачі.....	449
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	449
Суглобовий синдром.....	451
Ревматоїдний поліартрит (РА)	453
Роль сімейної медсестри у профілактиці РА.....	456
Ревматичне ураження суглобів	460
Ревматизм і вагітність	468
Тести	469
Еталони відповідей на тести	472
Ситуаційні задачі.....	472
Еталони відповідей на ситуаційні задачі.....	473
Додатки.....	474
Список літератури.....	484

Перелік скорочень

АГ	— артеріальна гіpertензія
АТ	— артеріальний тиск
АЛТ	— аланінаміотрансфераза
АРВ	— антиретровірусна
АСТ	— аспаргінаміотрансфераза
ВМА	— Всесвітня медична асоціація
ВМК	— внутрішньоматкова контрацепція
ВООЗ	— Всесвітня організація охорони здоров'я
ДОА	— деформівний остеоартроз
ДТЗ	— дифузний токсичний зоб
ДХС	— добровільна хірургічна стерилізація
ЖКХ	— жовчнокам'яна хвороба
ІХС	— ішемічна хвороба серця
ІМ	— інфаркт міокарда
КТМ	— комп'ютерна томографія
ЛДГ	— лактатдегідрогеназа
МЛА	— метод лактатційної аменореї
ЗАК	— загальний аналіз крові
ЗАС	— загальний аналіз сечі
ПМСД	— первинна медико-санітарна допомога
РА	— ревматоїдний артрит
РСК	— реакція зв'язування комплементу
ШОЕ	— швидкість осідання еритроцитів
ССЗ	— серцево-судинні захворювання
ТТГ	— тиротропний гормон
УЗД	— ультразвукове дослідження
ФК	— функціональний клас
ХП	— хронічний піелонефрит
ЧДР	— частота дихальних рухів
ЧСС	— частота серцевих скорочень
ЕКГ	— електрокардіографія

ПОНЯТТЯ ПРО СІМЕЙНУ МЕДИЦИНУ

Необхідність перетворень у системі охорони здоров'я викликає об'єктивними причинами. Нині система, яка була майже ідеальною для соціалістичного ладу, не вписується в нові економічні і політичні рамки України. Постійний дефіцит фінансових ресурсів вимагає пошуку найоптимальніших моделей системи охорони здоров'я. Сьогодні до 80 % бюджетних засобів виділяють на стаціонарну допомогу, 20 % — на поліклінічну частину. Проте стан здоров'я населення, якість медичної допомоги не поліпшується, оскільки до стаціонару потрапляють уже хворі люди. У стаціонарі не формують показників здоров'я, не проводять профілактичних заходів.

Нині у медицині необхідно перерозподілити засоби на розвиток первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД).

Тому постановою Кабінету Міністрів України № 989 від 20.06.2000 р. «Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я» визначено програму реформування системи охорони здоров'я, насамперед її первинної ланки — ПМСД — за принципами сімейної медицини.

ПМСД — це фундамент системи охорони здоров'я. Вона охоплює сільські лікарські амбулаторії, фельдшерсько-акушерські пункти, поліклініки. На цьому етапі 80 % усіх пацієнтів починають і закінчують лікування, тут формуються показники здоров'я, проводяться профілактичні заходи, формується здоровий спосіб життя.

Саме тому стратегію Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) спрямовано на переорієнтацію медичної допомоги на ПМСД на основах сімейної медицини, і вона прийнята більшістю країн світу.

Що таке сімейна медицина? Це повністю сформована незалежна медична дисципліна, яка займається здоров'ям родини, методами його вивчення, збереження і зміцнення.

Поняття про сімейну медицину

Основні принципи сімейної медицини:

- доступність;
- наближеність до родини;
- багатопрофільність надання медичних послуг;
- акцент на профілактиці і диспансеризації;
- висока якість допомоги, що надається;
- раціональний розподіл ресурсів.

Сімейний принцип роботи допомагає сім'ї, в якій є хворі, а також спрямований на важкодоступний для медичних працівників здоровий молодий контингент з обтяженою спадковістю й іншими чинниками ризику, дає змогу оцінити здоров'я родини, її репродуктивну функцію.

Упровадження принципу сімейної медицини збільшить економічну ефективність лікування за рахунок зниження рівня госпіталізації хворих, скорочення відвідувань профільних фахівців, зменшення кількості викликів швидкої допомоги, тому що значну частину цієї роботи візьме на себе сімейний лікар.

Для ефективного втілення в життя концепції сімейної медицини необхідні конструктивні спільні зусилля уряду, органів охорони здоров'я, місцевого самоврядування, громадськості і самого населення.

Становлення і розвиток сімейної медицини у світі

Уперше про первинну медико-санітарну допомогу згадано у звіті Lord Dowson (Великобританія) у 1920 р., де було визначено заклади трьох рівнів для надання медичних послуг: первинні і вторинні центри здоров'я і навчальні лікарні.

У звітах Millis J.R. і Willard (США) у 60-х роках ХХ ст. уперше вживається термін «первинна медико-санітарна допомога», але не подано чіткого визначення цього поняття. Millis укаzuє на необхідність забезпечити кожну людину особистим лікарем, а Willard зауважує, що потрібно підняти престиж лікаря загальної практики і зняти питання надмірної спеціалізації.

Ще одна віха — це звіт La Londe M. (Канада, 1974), де наголошено на важливості збереження здоров'я, профілактиці захворювань.

Організація первинної медико-санітарної допомоги у Великобританії

Кількість лікарів у Великобританії становить 17 на 10 000 населення (в Україні — 39,4). Система медичної допомоги двоступенева:

- первинну допомогу надають сімейні лікарі (33 000 осіб), мережа медичних сімейних амбулаторій охоплює всю територію й усе населення Великобританії. Сімейні лікарі надають 90 % усієї медичної допомоги населенню, на одного лікаря припадає 1700—2000 осіб;
- спеціалізована медична допомога здійснюється в спеціалізованих відділеннях лікарень, що є у містах, тут надають 10 % медичної допомоги населенню. Отримати допомогу фахівця хворий може лише за направленням сімейного лікаря.

Усі медичні послуги у Великобританії, за винятком стоматологічних, безкоштовні. Виняток становлять ліки для працездатного населення. Держава витрачає 6,5 % національного доходу на охорону здоров'я.

Організація роботи сімейного лікаря у Великобританії має свої особливості:

- велика увага приділяється спілкуванню з хворими. На прийом одногого пацієнта витрачають у середньому 8 хв. За цей час лікар повинен викликати в пацієнта повну довіру, поставити лише потрібні запитання і провести велику аналітичну роботу;
- основний принцип сімейного лікаря у Великобританії: 80 % установленого діагнозу — це дані анамнезу, після збирання якого залишається лише мінімальна кількість найімовірніших діагнозів;
- використовують мінімум додаткових методів дослідження;
- застосовують найпростіші фармацевтичні лікарські препарати в разі потреби, а не можливості (наприклад, з антибіотиків призначають групу пеніцилінів, а не найсильніших препаратів);
- застосовують спеціалізовану допомогу лише за потреби;

Антропова Т.О.

A64 Медсестринство в сімейній медицині : підручник /
Т.О. Антропова. — 4-е вид., випр. — К. : ВСВ «Медицина», 2015. — 488 с.
ISBN 978-617-505-381-2

У підручнику розглянуто питання організації первинної медико-санітарної допомоги, етико-правові проблеми в роботі сімейної медсестри. Подано облікову і звітну документацію на дільниці сімейної медицини.

Проаналізовано роль сімейної медсестри у формуванні здорового способу життя пацієнтів, профілактиці захворювань у дітей. Описано сучасні аспекти догляду за пацієнтами з ВІЛ і хворими на СНІД, організацію допомоги безнадійним пацієнтам.

За кредитно-модульною системою наведено тести, ситуаційні задачі для самоконтролю і відповіді до них.

Для студентів вищих медичних навчальних закладів I—III рівнів акредитації.

УДК 614.258
ББК 51.1 (4 Укр) 2я73